

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1. Nejstarší památky literatury světové a naší

Nejstarší literární památky (nepsané)

měly charakter mluvený nebo zpívaný. Vznikaly magické průpovědi, zaklínadla, zaříkadla a zažehnávání, a to za účelem zdárného lovu, úrody, odvrácení pohromy, nemoci dobytka i lidí, měly zažehnat smrt, vzbudit něčí náklonnost atd. Aby se zvýšila účinnost slov, pronášela se zpěvavě a výrazně rytmicky. Teprve až vznik písma umožnil, aby byla literatura zaznamenána (4. tisíciletí př. n. l.).

Už v nejstarších dobách, kdy ještě nebylo známo písmo, vzniká lidová slovesnost. Lidovou slovesností se rozumí literární díla šířená ústně mezi prostým obyvatelstvem. To použili teprve její sběratelé, když se ji, zejména v 19. století, rozhodli zapsat a převyprávět.

Všechna slovesná kultura, která vznikala a šířila se před vynalezením písma nebo nezávisle na existující psané literatuře, měla charakter kolektivní a ústní. Nazýváme ji folklórem, tj. lidovou slovesností. Její tvůrci jsou anonymní a jejich díla nemají nikdy uzavřenou podobu. Šíří se totiž mezi lidem a jsou vědomě i bezděky upravována, narozdíl od psaných literárních děl, kterým jejich zapsání dává definitivní podobu.

Už v nejrannějším období společenského vývoje si lidé uvědomovali, jaký význam má slovo při vzájemném styku, při sdělování životních a pracovních zkušeností. Při polní práci nabývali lidé postupně rozumových zkušeností, které si ústní tradicí předávali v podobě tzv. *pranostik*, shrnujících zkušenosti s počasím a snažících se je předvídat. Formou jsou podobné *přísllovím* a *pořekadlům*, která vyjadřují životní zkušenosti jednotlivců i kolektivu. Příslloví, narozdíl od pořekadla, navíc vyjadřuje mravní ponaučení nebo návod k jednání v určité situaci.

Rozsah se postupně zvětšuje a vznikají náboženské *mýty*, *pověsti*, *vyprávění ze života*, *anekdoty*. *Pohádky* a *povídky* jsou často inspirovány lidovými pověrami, vystupují v nich nadpřirozené postavy - vodníci, strašidla, ... Lidová poezie zahrnuje nejrůznější *písně*, *koledy* spojené s náboženskými svátky, a zejména lyrické i epické *lidové balady*. Právě těmi se nechali inspirovat pozdější autoři ohlasové poezie - **F. L. Čelakovský** a **K. J. Erben**. Lidová slovesnost se stala námětem i pro další autory - **B. Němcovu**, **J. V. Sládku**, **V. Nezvala** a další.

Lidové slovesnosti se podobá tzv. *pololidová tvorba*, vytvářená sice záměrně, ale určená širokému lidovému publiku, kterému je přizpůsobena. Řadíme sem *kramářské* a *jarmareční písně* (dnes jejich úlohu zastupuje zejména bulvární tisk), *knížky lidového čtení* nebo *interludia* (mezihry vkládané původně do vážných her, postupně se však osamostatňující). Hráli je obvykle venkovští učitelé a jejich žáci, nejčastěji o masopustu. Nepříliš složitý děj zachycuje bídné postavení selského lidu. Na venkově byly rovněž oblíbené potulné *loutkářské společnosti*, za národního obrození proslavené Matějem Kopeckým.

K základním útvarům ústní lidové slovesnosti patří:

pověst - vyprávění o dávných událostech, které obsahuje v jádře vždy skutečný historický fakt, který je ale obměněn tvůrčí fantazií (O praotci Čechovi, O Žižkovi);

proroctví - podobné pověsti, ale vyjadřující naději do budoucna (Libušino proroctví);

pohádka - jinak také báchorka, vyprávění s poutavým dějem, s hlavním kladným hrdinou, který překonává nástrahy a plní náročné úkoly. Často k tomu využívá nadpřirozených bytostí nebo kouzelných předmětů. Lidovou touhu po spravedlnosti vyjadřuje fakt, že dobro obvykle zvítězí nad zlem. Rámec pohádky tvořivají ustálené vstupní i závěrečné formule („Byl jednou jeden ...“, „Za devatero horami ...“, „A jestli nezemřeli, ...“). Pohádky se dělí do několika skupin: kouzelné (nadpřirozené bytosti), zvířecí (zvířata vystupující jako lidé), legendární (biblické postavy), novelistické (spoléhání na vlastní síly a schopnosti);

lidová píseň - zachycuje život prostých lidí, každodenní témata a problémy. Kromě písní o lásce a rodinných vztazích jsou důkazem odporu proti feudálnímu zřízení - nechuť k vojně, robotě a pánům;

balada - lyrickoepická báseň s ponurým dějem, rychlým a dramatickým, obvykle zakončeným tragicky. Její námět může být pohádkový (např. Erbenův *Vodník*) nebo se sociální tematikou (např. Bezručova *Maryčka Magdonova*);

anekdota - stručné a vtipné vyprávění s výraznou pointou. Obvykle se zaměřuje na určitou známou osobnost, událost nebo typickou vlastnost nějaké skupiny lidí (policisté, blondýnky, politické strany).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Starověké mimoevropské literatury

Písemnictví mezopotamské (starověký Sumer)

Epos o Gilgamešovi

vznikl kolem r. 2000 př. n. l., a to ve starověké Mezopotámii. Je nejstarším eposem světové literatury. Král Gilgameš tvrdě vládne obyvatelům města Uruku. Obyvatelé požádají bohy o pomoc a ti vytvoří polodivokého člověka Enkidu, nadaného neobyčejnou silou. Enkidu přichází do Uruku, zápasí vítězně s Gilgamešem a spřátelí se s ním. Spolu prožívají různá dobrodružství. Proto po smrti přítele Gilgameš hledá tajemství věčného života. Gilgameš nesmrtelnost nezíská, i když je jí blízko. Myšlenka díla: v pozemském světě má člověk vyměřený čas a smrti nelze uniknout. Jediné, co ho přesahuje, jsou jeho činy (Gilgameš nechal vystavět hradby kolem města Uruku). Některé epizody (např. popis stvoření světa a člověka, pověst o potopě) se odtud dostaly do bible.

Písemnictví egyptské

Na rozdíl od Mezopotámie, kde staří Sumerové vynalezli klínové písmo, starověký Egypt vytvořil písmo hieroglyfické (obrázkové). Tamějšími nejstaršími památkami jsou tesané nápisy na stěnách hrobů o mrtvých, tzv.

Knihy mrtvých

Začaly se objevovat první knihy = papyrové svitky v kožených pouzdrech.

Písemnictví indické

Posvátné knihy zvané *védy* reprezentují nejstarší indickou literaturu. Ve védách Indové velebili své bohy.

Nejproslulejšími indickými eposy jsou

Mahábhárata a *Rámájana*

Písemnictví hebrejské

Nejvýznamnější starověkou památkou je výtvar starých Izraelců, tj.

hebrejská bible

Většina textů vznikla už v 1. tisíciletí př. n. l. Bez podstatných změn se tradovaly až do dnešní doby. Křesťanská církev učinila tyto texty v podobě *Starého zákona* součástí křesťanské bible. Starý zákon má 3 oddíly: 1. *Pět knih Mojžíšových*, tj. oddíl zvaný *Tóra* (líčí stvoření světa a člověka, život Adama a Evy v ráji, jejich prvotní hřích a vyhnání z ráje, Kainovo zavraždění Ábela, potopu světa, zmatení jazyků při stavění babylónské věže, ...); 2. *Knihy Proroků* obsahují vyprávění z dějin Izraele s častým líčením bojů mezi Židy a jejich nepřáteli; 3. *Soubor* tzv. *svatých spisů* obsahuje žalmy, přísloví, knihu proroctví a řadu vyprávění (např. o statečné Juditě, o Davidu a Goliášovi, o silném Samsonovi, ...). *Nový zákon* byl sepsán v řečtině a je nejstarší křesťanskou literaturou, pochází z 1. a 2. století n. l. Jeho základem jsou *čtyři evangelia* (Matouš, Marek, Lukáš a Jan) popisující narození, život, působení a umučení Ježíše Krista.

Bible je přeložena do národních jazyků. Jednotlivé postavy, příběhy a podobenství z této knihy byly po staletí zdrojem inspirace pro světové umění, Bible sama dodnes zůstává nejrozšířenější a nejčtenější knihou na světě.

Starověká evropská literatura

Přibližně od 8. století př. n. l. se vyvíjí antická literatura, tj. literatura starého Řecka a Říma.

Řecká a římská literatura

V Řecku vznikly dvě nejstarší památky evropského písemnictví – eposy

Ílias a *Odyseia*,

kteří čerpají své náměty z pověstí o trojské válce. Jejich tvůrcem je pravděpodobně básník **Homér**. *Ílias* popisuje samotnou trojskou válku a *Odyseia* zachycuje osudy jednoho z hrdinů skončené trojské války, který se po deseti letech dosud nevrátil od dobyté Tróje. (Výraz *odysea* se stal všeobecně užívaným pojmem pro velká dobrodružství a hledání.)

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Kromě eposu (= rozměrná veršovaná epická skladba s bohatým dějem na téma války nebo hrdinských činů, často v ní vystupují bohové) se prosazují i jiné literární žánry, tj. lyrika a próza a v neposlední řadě drama.

Drama (= divadelní hra) se vyvinulo z kultovních her hraných na oslavu boha Dionýsa (= bůh vína, plodnosti a divokého chování). Hry se hrály v amfiteátrech, jen ve dne. Hrát mohli pouze muži, a to v limitovaném počtu. Každý herec měl tedy více úloh, proto užívali masky. Obuv s vysokými podpatky měli proto, aby byli více vidět. Jevištní technika byla primitivní, proto o řadě událostí se divák dozvídal ze zpráv poslů. Náměty byly z mytologie (= vypravování o životě řeckých bohů a hrdinů), hrdina se dostává do konfliktu s příkázáním bohů. Drama dodržovalo zásadu tří jednot:

1. místa (odehrává se na jednom místě)
2. času (odehrává se v jedné době, zpravidla během 24 hodin)
3. děje (má jednu dějovou linii, nezabíhá do epizod).

Existovaly 2 žánry: komedie (= vesele zobrazuje zápas s nedostatkem, vysmívá se chybám společnosti, slabostem hrdinů). Závěr bývá veselý a šťastný) a tragédie (= zápas, který končí záhubou hlavního hrdiny. Hrdinové jsou stateční, ale vedou nerovný zápas).

Klasické trojhvězdy dramatiků tvoří:

Aischylos – drama *Oresteia* (hlavní hrdina Orestes mstí smrt svého otce Agamemnóna – zabije matku i jejího milence a propadá šílenství);

Sofokles – drama *Král Oidipus* (nad synem krále je vyřčena věštba, že až doroste, zabije svého otce a ožení se s vlastní matkou. Byl proto odvržen od rodiny a vyrůstal u cizích. V dospělosti dorazil do země, aniž by tušil, že je to jeho rodná hrouda. V potyčce s neznámým člověkem dotyčného zabije a ožení se s ženou, o které netuší, že je jeho matkou. Osud tak došel naplnění, aniž by jeho protagonisté cokoliv věděli. Město zasáhla po čase morová rána, kterou seslali bohové za nepotrestanou otcovraždou. Oidipus s hrůzou zjistí, že on sám je tím pravým důvodem moru. Jeho žena a vlastní matka v jedné osobě spáchá ze zoufalství sebevraždu a sám Oidipus se oslepí. Odchází do vyhnanství a na cestě ho doprovází dcera Antigona. Drama *Antigona* (příběh Oidipovy dcery, která se rozhodne přes zákaz krále Kreonta pohřbit svého bratra, protože tento akt považuje za svatou povinnost – bez pohřbu by totiž nemohla duše zesnulého dojít klidu. Antigona je tedy souzena a zaživa zazděna do královské hrobky. Král před obavami z hněvu bohů odvolává svůj krutý trest, ale je pozdě. Antigona se oběsila. Kreón žádá bohy, aby ho zbavili života.);

Euripides – drama *Médeia* (v čele mytologických plavců, tzv. Argonautů, je hrdina Iáson a právě jemu pomohla Médeia, jež se do něj na první pohled zamilovala, překonat všechny překážky při získání zlatého rouna. Iáson jí slíbil manželství. Najde si však jinou. Médeia šílená hněvem se začne mstít: zabije Iásonovu milenkou i své dva syny, které s Iásonem má).

Starořeckou komedii zastupuje

Aristofanes – drama *Lysistraté* (o vládě žen, jež donutí athénské a spartské muže ukončit válku, a to tak, že se odmítají s nimi milovat, pokud budou válčit).

Římská literatura není tak bohatá a původní jako řecká. Řecko se Římu stalo po všech stránkách vzorem. I božstvo převzali, jen jim dali svá (latinská) jména. Z básníků se proslavili zejména **Vergilius**, **Horatius** (čti [horácius]) a **Ovidius**. Na rozdíl od Řecka v římském divadle dominovaly komedie. K nejslavnějším římským dramatikům patřil **Titus Plautus**, jehož *Komedie o hrnci* se stala předlohou pro **Moliérova Lakomce** (viz klasicismus).

Literatura středověká

Pro období od 5. století (tedy od rozpadu západořímské říše roku 476) do konce 15. století je užíván pojem středověk. Celému středověkému světu vládne křesťanství. Jediným správným měřítkem smyslu života ve středověku je vztah člověka k Bohu. Právě středověk dal vzniknout rozdělení společnosti na tzv. trojí lid: duchovní, pány a poddané. Středověkými kulturními dominantami jsou románský a gotický sloh.

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Z literárních žánrů, které ve středověku vznikaly, byly nejznámější: eposy, písně, kroniky, duchovní i světská lyrika a epika. Objevují se také středověké náboženské hry. Středověká literatura byla většinou anonymní (= neznáme autora), také jednotlivé náměty se opakovaly. Jeden autor přejímal náměty a jednotlivé motivy od druhého, dokonce docházelo k přebírání konkrétních hrdinů i s jejich osudy. Dnes by takovéto dílo neobstálo před autorským zákonem, ale ve středověku se na literární původnost tak přísně nehledělo. Ba naopak, mnohý skladatel přímo jmenoval svůj vzor a jako přednost zdůrazňoval svou závislost na cizím díle. Cílem nebyla originalita skladby, ale úprava látky již existující. Díla se většinou nedochovala celá a nacházíme pouze jejich zlomky. Některá díla se objevují v několika variantách.

Hlavní tendence v evropské středověké literatuře představují:

1. hrdinská epika (hlavním hrdinou je šlechtic, bojovník, jenž je obdarován všemi možnými ctnostmi – statečnost, věrnost králi, hrdina musí šířit křesťanské zásady, chrání slabé, chudé a sirotky a v neposlední řadě je přímo povinností, aby hrdina projevoval úctu k ženě. Patří sem např. *Píseň o Rolandovi* (Francie), *Píseň o Nibelunzích* (Německo), *Slovo o pluku Igorově* (Rusko), *Tristan a Izolda* (z Francie se postupně rozšířila do dalších zemí Evropy. Tento příběh se stal nejoblíbenější milostnou látkou středověku – Tristan dobyl pro svého strýce zlatovlasou Izoldu. Během plavby na moři vypilí omylem Tristan s Izoldou čarovný nápoj a vzplanou k sobě vášnivou láskou. Milenci jsou odsouzeni k smrti, ale podaří se jim zázračně zachránit. Epos poté pokračuje dalšími dobrodružnými příhodami až ke svému tragickému konci, tj. smrtí obou). Velkou pozornost věnovalo středověké písemnictví antickému hrdinovi Alexandru Makedonskému (Velikému). Jeho životní osudy, které byly často aktualizovány a uváděny do středověkých souvislostí, se staly natolik populárními, že téměř každý evropský národ měl svou *ALEXANDREIDU* (= epos o makedonském vojevůdci Alexandrovi Velikém);
2. dvorská lyrika (hrdina již nesvádí urputné boje o čest a slávu, ale usiluje především o přízeň vznešené dámy – láska či milostná touha mají spíše podobu služby a poddanství. Láska byla vždy nešťastná a trpitelská, protože byla nenaplněná. Opěvovány byly vesměs ženy, které se dávno provdaly za někoho jiného. Dvorskou lyriku pěstovali ve Francii básníci, jimž se říkalo **trubadúři** (proto také pojem trubadúrska poezie), v německých zemích se jim říkalo **minesengři**. Těmito básníky byli většinou chudí rytíři, kteří putovali od jednoho hradu k druhému a recitovali své skladby. Někdy byli doprovázeni potulným hudebníkem, tzv. **žakéřem**, jenž hrál na strunný nástroj;
3. cestopisy (často nešetřily různými fantazijními představami a výmysly, a tak je hodnocena spíše jejich funkce zábavná). Patří sem zejména anglický *Mandevillův cestopis* a cestopis italského obchodníka **Marka Pola Milión**.

Počátky písemnictví u nás

Časová posloupnost ve vývoji jazyků užívaných v naší národní literatuře

Na období 9. až 10. století se váže především staroslověnská literatura. Posledním útočištěm staroslověnštiny byl Sázavský klášter s opatem Prokopem v čele. Slovanští mniši byli odtud definitivně vypuzeni roku 1097. Už v průběhu 10. století registrujeme nástup literatury latinské, a tak století 11. můžeme považovat za jakési období přechodné, kdy v písemnictví vedle sebe sice existovaly dva jazyky, ale latina celkem rychle nabývala výrazné převahy. Již v 11. a zejména ve 12. století se objevují především v latinských textech první stopy češtiny, která však jako poměrně vyspělý literární i kulturní jazyk vystupuje až od přelomu 13. -14. století.

► Staroslověnská literatura:

V našich zemích vzniká umělé písemnictví vedle lidové slovesnosti v 2. polovině 9. století. Roku 863 přicházejí do Velkomoravské říše na pozvání knížete Rastislava

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Konstantin a Metoděj

(od Soluně), aby zavedli staroslověnský jazyk a přeložili do něj bohoslužebné texty (aby bylo lidem kázáno boží slovo v jazyce, kterému by rozuměli. Skrze kostel bylo totiž snadné ovládat poddané). Staroslověnština byl jihoslovanský jazyk vytvořený na základě bulharsko-makedonského nářečí a pro západní Slované (= my) při troše pozornosti byl celkem srozumitelný. Ještě před příchodem na Velkou Moravu sestavil Konstantin první slovanskou abecedu, tzv. hlaholici. Jejím základem se stala řecká abeceda. Později vzniklo jednodušší písmo, tzv. cyrilice, jež se stala základem ruské azbuky.

Proglas

je veršovaná předmluva k překladu evangelia a vysvětluje záměr věrozvěstů. Hlavní myšlenkou této památky je, že každý národ má mít svou kulturu ve svém jazyce.

Moravskopanonské legendy, obsahující Život Konstantinův a Život Metodějův

jsou pojaty jako obrana díla obou věrozvěstů. Nejedná se tedy o legendy v tom pravém slova smyslu (protože legenda je takový útvar, který vypráví o životě lidí, kteří se stali světci. Legenda je prosycena fantastickými a nepravděpodobnými prvky, nachází se v ní nějaký zázračný prvek a hrdinové umírají mučednickou smrtí).

K dalším památkám staroslověnské literatury patří:

Legenda o sv. Václavovi

Je legendou v pravém slova smyslu, je v ní zastoupen zázračný prvek: krev zavražděného Václava nechtěla po 3 dny vsáknout do země.

Hospodine, pomiluj ny

(v překladu *Bože, smiluj se nad námi*) je nejstarší česká duchovní píseň, která vznikla ve staroslověnském období (10. století). Lid v ní prosí boha o mír a úrodu.

tzv. glosy

byly vysvětlující nebo překladové poznámky na okraji (latinského) textu. Nesly rysy staroslověnské, ale už také i české.

► Latinská literatura:

Kosmova kronika

Kronika = liter. Žánr, ve kterém jsou události popisovány chronologicky, tj. vzestupně podle časové osy. **Kosmas** byl kanovníkem (= vyšším knězem) a později děkanem pražské svatovítské kapituly. Ve svém díle zahrnuje dějiny a osudy národa od nejstarších dob mýtických (stavba babylónské věže) až do doby Kosmovy současnosti, tj. r. 1125. Kronika je poměrně historicky věrná, třebaže se autor cíleně vyhnul staroslověnskému období, je psána velmi čtivě a má velkou uměleckou hodnotu. Autor pečlivě sbíral a roztřídil prameny:

- báje a podání starců a starší kroniky;
- pravdivé zprávy hodnověrných lidí;
- to, co sám zažil.

V textu jsou častá bohemika = první česká slova. Kosmas byl skutečně mistrným vypravěčem. Svůj text prokládá citáty, různými výroky, obecně platnými tvrzeními (= gnómy). Je celkem přirozené, že tak výrazné literární dílo vzbudilo zájem o jeho napodobení a pokračování. Objevili se tedy další kronikáři, pro které se vžil označení „pokračovatelé“ Kosmovi. Nikdo se však Kosmovi nevyrovnal.

► Staročeská literatura:

První písemné projevy češtiny pocházejí již z 11. a 12. století, ale jedná se jen a pouze o jednotlivá slova či krátká slovní spojení. Především v latinských textech se setkáváme zprvu s tzv. bohemiky, což jsou ojedinělá česká slova. Dalším projevem češtiny byly glosy (viz výše).

Hospodine, pomiluj ny

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

je nejstarší česká duchovní píseň. Ačkoliv je tato píseň z doby staroslověnské, dochovala se jen v počestěné podobě. Druhá nejstarší česká píseň je *Svatý Václave, vévodo české země* a pochází přibližně z 12. století. Tato píseň byla zpívána nejen v kostele, ale stejně jako Hispodine, pomiluj ny i mimo sakrální stavby a v bojích. Byla zpívána především jako projev odporu proti útlaku našeho národa cizáky.

Teprve konec 13. a zejména století 14. vymanilo češtinu z podřadné role vůči latině a náš jazyk se stal plnohodnotným literárním jazykem. Velice důležitým momentem je také to, že kromě duchovní tvorby se objevuje již literatura světská, tedy taková, jež nemá náboženský nebo církevní charakter. Tomuto procesu zbavování se vlivu církve a náboženství říkáme zesvětštění neboli laicizace literatury.

Alexandreis

je veršovaná skladba z počátku 14. století. Stejně jako autoři v cizině vycházel i náš spisovatel z tehdejší všeobecné obliby Alexandra Velikého. Autor je dodnes anonymní, ale vlastní text prozrazuje, že se muselo jednat o člověka značně vzdělaného, a podle toho na čí straně autor je, se usuzuje na vyššího šlechtice (hájí totiž zájmy vyšší šlechty). Tematiku autor aktualizoval na naše poměry: stejně jako zůstal po smrti svého otce Filipa nezletilý Alexandr Makedonský a mezi jeho rádci a vychovateli se prosadil filozof Aristoteles, u nás zůstal po zemřelém králi Přemyslu Otakarovi II. (1278) nezletilý následník trůnu Václav II. a poručnickou vládu měl na 5 let v rukou nechvalně proslulý Ota Braniborský (braniborské plenění Čech). Na postavě Alexandra Velikého je ve skladbě zobrazen ideál panovníka.

Dalimilova kronika

je první česká kronika (počátek 14. století). Je veršovaná a získala obrovskou oblibu. Autor je neznámý, vzdělaný, s dobrým všeobecným přehledem o historii. Podle zájmů, které hájí, to byl nižší šlechtic, i když je podivné, že v té době nějaký šlechtic uměl psát, číst a navíc nabyl vzdělání. Dílo je vyloženo politickým textem, protože je výrazem podpory češství proti cizozemcům (raději neurozený Čech než urozený a bohatý cizinec).

Největší rozkvět středověké literatury je spjat se jménem panovníka, císaře Karla IV. (1346-1378). Vzniká staročeské drama, objevují se tzv. žakovská poezie a první satirické skladby.

Základem dramatu byly středověké náboženské hry.

Mastičkář

je zlomek veršovaného dramatu z poloviny 14. století. Má velikonoční námět, jak tři Marie chtějí pomazat Kristovo tělo, a proto přicházejí k mastičkáři a jeho pomocníkovi. Ti své masti vychvalují, přitom klamou a okrádají lidi. Tato satirická skladba chce pobavit obecenstvo a celkem věrně zobrazuje prostředí středověkého trhu. Stojí za zmínku, že hra byla ovlivněna protižidovskou náladou, která byla v lidech často uměle živena (vždyť Židé přece ukřižovali Krista). Proto se ve hře setkáváme s nejhruššími vtipy na Židy.

S kulturním ovzduším univerzit je spjata tzv. žakovská poezie. Byla plná rozmaru, erotiky, výsměchu různým vrstvám ve společnosti, dokázala si ale „utahovat“ i z bídy samotných žáků:

Píseň veselé chudiny

je studentská satirická skladba, která líčí bídu středověkého žakovského života. Je plná sebeironie, ale rovněž obžalobou poměrů.

Podkoní a žák

Námětem skladby je spor mezi panským služebníkem (podkoní) a vysokoškolským studentem (žák). Oba se setkávají náhodně v krčmě a jeden před druhým vychvaluje své postavení – přitom vychloubáním toho svého a haněním toho druhého vychází najevo bída obou. Spor vrcholí rvačkou, aniž by byl rozsouzen (tzv. otevřený konec).

Hradecký rukopis

obsahuje nejznámější satiry. Nejslavnější z nich jsou:

1. *Desatero kázanie božie* – tato skladba je pojata jako kázání kárající hříchy proti jednotlivým přikázáním. Největší pozornost je věnována sedmému přikázání „Nepokradeš“

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

2. *Satiry o řemeslnících a konšelích* – sedm drobných satir, které z pozice zákazníka odsuzují nepoctivost a nesvědomitost příslušníků některých povolání (okrádání zákazníků, úplatnost konšelů)
3. *Bajka o líšce a džbánu* – první bajka v našem literárním prostředí

Vita Caroli

(= autobiografie *Život Karla IV.*) je latinský životopis Karla IV., první autobiografie v dějinách naší literatury. Psal ho pro své nástupce a zachytil své mládí do r. 1340. Klade důraz na svůj vznešený původ, výchovu, popisuje skvělé úspěchy na poli válečném i diplomatickém, ale nezamlčuje ani neúspěchy a problémy. Velmi brzy (asi ještě za jeho života) vznikl staročeský překlad knihy.

Středověkými kulturními dominantami jsou románský (do 12. století) a gotický (od 13. století) sloh. Nejčastěji se v románském stylu stavěly baziliky (= chrámy s obdélníkovým půdorysem) a rotundy (s kruhovým půdorysem). Nejznámější jsou bazilika sv. Jiří na Hradčanech, rotunda sv. Jiří na Řípu a rotunda sv. Kateřiny ve Znojmě. Pro gotický sloh jsou typické vysoké chrámy s lomeným obloukem (= zalomené ruce při modlení). Svou výškou se měly co nejvíce přiblížit Bohu. Mezi nejslavnější stavitele patřili **Matyáš z Arrasu** a **Petr Parléř** (pracovali např. při výstavbě chrámu sv. Víta a Karlštejna). Ke gotickým památkám dále patří Karlův most, katedrála sv. Barbory v Kutné Hoře, hrady Kost, Zvíkov, Locket, Křivoklát a další.